

«El país no té encara administradors»

i Jesús Ciscar

«El classicisme rep crítiques»

Entrevistar l'arquitecte Ricard Bofill és submergir-se en un cúmul de projectes i d'idees en ebullició, sota una forma d'exposar-los igualment cabalosa. Ara mateix, el discutit i polèmic Bofill pensa en construccions a realitzar alhora a Nova York i a Pequín. També en la conversió de l'antic illit del riu Túria, a València, en un gran jardí quilomètric, que modificarà notablement la ciutat.

Comencem una llarga conversa amb Ricard Bofill i Levi, més que arquitecte, investigador en arquitectura i disseny de ciutats, al seu taller de Sant Just Desvern, confortablement instal·lat en les sitges reconvertides d'una antiga fàbrica de ciment.

Des de l'any 1961, el taller, que ja posseeix una seu a París, ha estat obert a col·laboracions interdisciplinars, com ara les de l'arquitecte Anna Bofill, el filòsof Xavier Rubert de Ventós o els escriptors Salvador Clotas i J. A. Goytisolo. Al nostre costat, la maqueta del projecte d'urbanització dels terrenys dels que foren mercats centrals parisencs de Les Halles, finalment no realitzat per Bofill, dona testimoni d'aquella àmplia i forta polèmica europea.

D'aquest taller han eixit projectes

per a mig món, alguns ja teus i d'altres que ja no es faran...

Pregunta.-*Em fa la impressió que el Jardí del Túria és un projecte tan perfecte que, fins i tot, inclou la previsió de no fer-lo...*

Resposta.-(Bofill, amb ganes) ... Sí... és clar: aquesta espècie d'idea que no es pot arribar a la perfecció... És curiós, perquè, l'altre dia, hi havia un arquitecte dels Estats Units, de la Universitat de Columbia, que em va dir una cosa que em va sorprendre molt: «Ricardo —em digué— estàs fent una arquitectura massa perfecta». Em vaig quedar sorprès perquè, com que vinc de Barcelona i Barcelona és una ciutat eclèctica, d'un estil molt heterogeni —una mica com València—, és una ciutat prou rica en estil, però bastant caòtica... Llavors, aquesta tendència cap a la perfecció, cap al classicisme, ha estat inclús criticada com una

«Cada ciutat hauria de poder reestructurar-se el centre, com ho farà València»

/ Jesús Ciscar

«El Jardí del Túria és una obra excepcional, perquè és el resultat d'una catàstrofe, i la pot transformar en una gran obra d'art.»

obra que volia anar massa lluny, que volia estar massa bé...

Jo ja estic en una època en la qual fer projectes o dibuixos i comentar-les les possibles dificultats és agradable. Em trobo a gust amb les ciutats i els equips amb què treballo, però el problema que tinc, en aquest moment, és de fer coses. Tinc 45 anys i tinc pressa, tinc una certa pressa i unes certes ganes de construir i que nosaltres, ací, al nostre país, al País Valencià i a Catalunya, siguem eficaços per poder traduir les utopies en realitats. Utopies que ja no són utopies, que són projectes reals i que tenen mecanismes econòmics i jurídics per a poder-se fer; però arrosseguem aquests quaranta anys terribles, aquesta *Ley del Suelo*, que el govern actual encara considera bo-

na i que és un desastre, perquè és una llei únicament de repartiment del sòl i de la propietat, que no implica cap mecanisme urbanístic i amb la qual no es pot treballar ni fer res.

Malauradament, el govern, encara no ho ha revisat. Hem fet la transició democràtica, s'han ajustat una mica els grans desequilibris econòmics, estem ja a nivell d'inflació i amb xifres, encara que diferents, més semblants a les d'Europa... Però tenim una falta de capacitat d'administració, de gestió, de promoció i de posar al dia els instruments per fer urbanisme. El govern no s'ha preocupat encara de modificar els mecanismes urbanístics.

P.-Això deu ser perquè els nostres polítics no consideren l'urbanisme com una prioritat tan important com fer clavegueres o carreteres, ¿no?

R.-Els nostres polítics són advocats i, en algun cas, són economistes. El nostre país no té encara administradors. No té encara gestors públics, no tenim escoles de formació als alts nivells de l'administració, com passa a França, als EUA o a Suècia. El nostre és un país de lleis, i pensem que quan la llei està feta, el país ja es posa en marxa, i això no és veritat ni és prou.

Una vegada tenim la llei, el projecte aprovat, aquest projecte s'ha de construir, s'ha de fer. Aquesta eficàcia és la que fa que un país sigui modern o que sigui del tercer món, i nosaltres som just en la frontera. És obligació del govern ser més eficaç i realitzar els projectes que no quedin només en lleis o en el paper. En aquest sentit, la modernització del país no apareix enlloc. La modernització no està en marxa, les coses no funcionen com a Europa, a base de preparació i gestió.

P.-¿Creus, doncs, que el Jardí del Túria s'acabarà algun dia?

R.-Sembla que prompte poden iniciar-se'n les obres. Però sempre cal tenir en compte que hem estat més de quaranta anys sense fer urbanisme, si no era com una juxtaposició d'operacions particulars i immobiliàries, i que els instruments i les mecàniques que hem heretat ens dificulten enormement poder emprendre obres de l'ambició del Jardí del Túria. Una obra totalment excepcional, perquè és el resultat d'una catàstrofe i té la gran qualitat, la gran possibilitat i la gran modernitat de transformar un desastre en una possible obra d'art; gràcies a un fet de civilització i de cultura com ho fou la reclamació ciutadana que va aconseguir tirar per terra el projecte *desarrollista* i mal fet de construir al llit del riu una autopista, que creuava i tallava la ciutat en dues parts.

Jo crec que de tots els grans projectes que hi ha a Espanya, com l'Exposició de Sevilla o les Olimpíades de Barcelona, és el més important d'Europa... I, damunt, és tremendament barat: pot costar uns 10.000 milions de pessetes, que de lluny semblen impressionants, però de prop és una xifra petita. Són 50 milions de dòlars, és a dir, el preu d'uns 50 o 60 quilòmetres d'autopista. Amb això, la morfologia i la qualitat de vida de la ciutat de València poden modificar-se. I a més, pot

finançar-se fàcilment. La mateixa ciutat en posseeix una part del recursos i es poden obtenir crèdits internacionals, de bancs o «pulls» que no tinguen color. A mi, em consta que tant bancs d'origen àrab com hebreus hi estan interessats.

D'altra banda, el diners del cost es poden recuperar fàcilment. Hi ha mecanismes de plus-vàlua i de contribucions especials que fan que aquests diners puguen tornar al municipi. I, encara, aquesta forma de finançament és molt especial i «sui generis», molt «a la espanyola». De fet, en qualsevol país europeu hi participarien distintes institucions equivalents a l'Ajuntament, la Diputació, la Generalitat i l'estat. A l'Estat espanyol no tenim encara aquestes articulacions financeres, jurídiques i urbanístiques, ni estan encara suficientment preparades.

De tota manera, seria convenient que l'estat s'adonés de la importància que té aquest projecte per a la ciutat de València i per a tot Espanya. L'estat ho podria ensenyar com una gran obra feta en aquest país, seria un exemple a mà, fàcil, factible, que es pot fer ràpidament, que és motor econòmic, que és barat i espectacular, que té valor de model per a totes les restants ciutats. L'estat ha de tenir la intel·ligència i la visió de futur suficients per a comprendre-ho. Cada ciutat hauria d'inventar una situació de reestructuració del centre urbà semblant a la de València.

P.-¿Com serà el teu Jardí del Túria?

R.-És un projecte ambiciós, potent, important i que ja té projecció internacional —ja el coneixen als EUA, a Europa, al Japó. És un projecte cultural i, al mateix temps, ecològic i econòmic. El fet de realitzar-lo aconseguirà que tota l'estructura es pose en moviment, que la gent tinga ganes de construir, de modificar els propis apartaments i, com que l'economia no és un fet abstracte, sinó concret, i cal donar confiança als ciutadans i, com que aquesta confiança s'obté quan s'és capaç

d'inventar noves situacions econòmiques, aquest resulta un exemple de posar en marxa un mecanisme econòmic en l'estructuració d'una ciutat, de reciclatge.

Per la seua banda, el jardí té una unitat. No pot estar fet a trossos. Té la singularitat de ser un jardí mediterrani, amb una geometria i unes estructures molt fortes i amb uns arbres propis del País Valencià. Me-

junt del plantejament, perquè no siga una successió de pessebres, de petits jardins. Però al mateix temps, aquesta idea general ha de ser feta en relació amb cadascuna de les unitats —els barris—, i cada barri té les pròpies necessitats. Falten camps d'esport, pistes de joquei, parts d'extensió dels jardins ja existents i que aprofiten per a posar una sèrie de funcions dins. Per això, el dividirem

«Alacant és una ciutat molt interessant, però destrossada»

/ Jesús Ciscar

diterrani i valencià. Mediterrani per la projecció que té la ciutat de València en la nostra mar i per la importància que té aquesta mar en la seua història, la seua cultura, la seua arquitectura i el seu urbanisme, en general; i valencià, perquè cal localitzar-lo en una ciutat que té unes característiques agrícoles. València és una ciutat al centre de l'Horta; l'Horta impregna la morfologia i la manera de ser de València. Per això, pretenem que estar en el jardí ens supose tenir al voltant essències, visions i paisatges de l'entorn valencià. No l'exotisme llunyà d'estar entre avets, pins, cactus... No, acostar-se als arbres valencians.

Serà, així mateix, la columna vertebral de la ciutat, que passa pel camp, pel suburbi, pel centre urbà, per la zona industrial i que va a parar al port. La unió entre el camp, la ciutat i el port. Aquesta és la idea unitària que ha de governar el con-

en parts, perquè cada part es relacioni amb el traçat general i amb les necessitats concretes de cada barri. És la idea central del projecte.

P.-¿Creus que es farà a pressa?

R.-Podria fer-se ràpidament en quatre anys, però potser serà convenient fer-lo en vuit o en deu. El que sí que és important és constituir-ne i assegurar-ne l'estructura i el mecanisme, que, independentment de tota conjuntura política, de tot humor o estat d'ànim que puguen tenir els uns o els altres, unes institucions o d'altres, l'estat o els ajuntaments o les generalitats, a banda baralles, lluites interiors, d'autèntiques passions entre els homes... Independentment d'aquestes passions lògiques al nostre país, hem d'assegurar la continuïtat del projecte, perquè és per a tots els valencians i ha d'estar present ara, dins d'uns anys, i dins de tres-cents anys. És l'obra que hem de deixar a les generacions futures, i

és allò més important que es farà perquè l'esdevenidor ens recorde, encara que siga una mica, i no ens maleixin del tot.

P.-¿Creus que el fet de tenir un jardí com aquest al centre de València pot augmentar la cultura urbana de la mateixa ciutat?

R.-Efectivament, això és un fet urbà a la ciutat. La ciutat serà més ciutat, i València prendrà una nova dimensió. Al segle XIX, les ciutats prenién envergadura quan s'hi

mescla de funcions que s'ha fet, aquestes indústries que hi són massa prop, fan necessari un pla general per a recuperar la ciutat. És una ciutat magnífica, però està en el punt crític. O hi ha un pla i unes mesures fortes, una estratègia urbana i una voluntat política real per tal de recuperar-la, o perdrem una de les ciutats mediterrànies més interessants que tenim amb condicions físiques, perquè està de cara al mar i té un clima extraordinari.

R.-Trebalo en molts llocs diferents del món i en moltes cultures distintes. Ara, m'interessa Xina, la Xina comunista, que té un sistema industrial antiquat, de prefabricats pesants, comprats als russos fa vint anys, que a la vegada compraren dels francesos, i amb aquest sistema construeixen dos milions i mig d'habitatges a l'any. No els interessen els temes d'estil, sinó els socials, i volen modificar el sistema tecnològic. I jo estic preparant un contracte per a la

«Sóc un arquitecte que té un estil, i els americans volen aquest estil.»

construïa una òpera. Ara, això passa quan es fa un jardí al centre.

P.-Tu ja havies construït a la Marina. Per exemple, l'edifici Xanadú, de Calp. ¿Com va el projecte de l'Aigüera de Benidorm?

R.-El projecte de l'Aigüera és molt interessant, encara que el terreny, en principi, era residual, perquè estava al fons d'un barranc. Però l'Ajuntament de Benidorm té vitalitat, i és un ajuntament amb mitjans propis i té possibilitats reals de poder-se arribar a fer, amb les dificultats, com tu saps, que té tot l'urbanisme; dificultats d'instrumentació, d'acabar les obres, no sols de començar-les, d'anar fins al final, i no deixar-les a mitjan fer.

P.-A propòsit, alguna volta t'he sentit dir que la ciutat d'Alacant podia reordenar-se i recuperar-se, malgrat el cinturó de ciment, i que tenia moltes possibilitats, inclús com a model de ciutat mediterrània...

R.-Alacant és una ciutat molt interessant, però, realment, ha estat destrossada. Jo hi vaig passar l'altre dia i em vaig avergonyir una mica en veure com està d'abandonada tota l'entrada des de l'aeroport. És absolutament necessari que l'Ajuntament se n'ocupe, amb els pobles del costat i els veïns, i pose terrenys per poder salvar aquesta ciutat.

És una ciutat que té una configuració ideal, situada arran de mar, té la presència del mar, però aquesta

«La ciutat és com una persona»

/ Jesús Ciscar

P.-¿En el disseny de la ciutat es pot ajudar la pervivència d'una cultura, una cultura com la catalana, tan condicionada en altres sentits?

R.-Sí, jo crec que, la ciutat, allò que ha de tenir és una identificació. La ciutat és com una persona. Les persones tenen un físic. El físic de les persones no ha de ser obligatòriament la perfecció, sinó la personalitat. La ciutat ha de tenir un perfil que la identifique. La ciutat s'identifica per uns límits, per uns elements, i aquests elements, la configuració física de la ciutat, s'ha de fer assaonar. La ciutat de València, per exemple, o la ciutat de Barcelona, hauria d'estudiar-se el perfil, perquè la gent, quan arribés les ciutats, recongués la identitat d'aquesta comunitat amb un perfil i amb una configuració particulars.

P.-¿En aquests moments quins són els teus centres d'interés?

construcció de cinc mil habitatges al nord de Pequín, i d'una ciutat nova al costat.

També m'interessen els EUA. Els americans no et criden ni per la tècnica ni per solucionar problemes socials. Sóc un arquitecte que té un estil i ells volen aquest estil, fins al punt que em volen comprar els plànols d'edificis ja construïts. És el contrari de la Xina popular, i prepare un projecte d'una gran torre de la ciutat de Nova York i d'altres operacions als EUA.

I fins ací una part d'una conversa, feta amb Ricard Bofill, en un espai entre un viatge a París i un altre viatge potser a l'Àrabia Saudita, a Sant Just Desvern, al costat d'una obra seua, la famosa «Walden 7», en les Sitges reconvertides de la vella fàbrica de ciment, mentre un raig de sol dibuixa un finestró d'estil romànic a terra.